

Szabó Dávid – Szabó Péter István

Változó geopolitikai tér a COVID-19 nyomán Euráziában

A COVID-19 világszintű terjedése a globális erőterben jelentős mértékű átrendeződési folyamatokat indított el, illetve felgyorsított több, már a járvány megjelenése előtt megindult tendenciát. 2020. világpolitikai szempontból az átmenet időszakának egyik legmeghatározóbb éve lehet, amelynek során a korábban megszilárdult és alapvetően egy hatalmi központra épülő atlantista geopolitikai berendezkedés egyre inkább elindult a gyengülés és lassulás irányába. Ezzel párhuzamosan a koronavírus globális terjedése új helyzetet teremtett a nemzetközi partnerkapcsolatok építése és fejlesztése szempontjából, amely jelentős mértékben megerősítette az eurázsiai együttműködést. Hazánk és a kelet-közép-európai térség kiváló elhelyezkedésének köszönhetően vezető szerepet vállalhat az együttműködés jövőbeni irányainak meghatározásában.

A globális járványhelyzet a nemzetközi kapcsolatok rendszerét egy külpolitikai szempontból eddig példátlan módon bezárkózó atlantista szövetségesi időszakban érte. A Trump-adminisztráció külpolitikája a részleges bezárkózás és protekcionizmus doktrínájával egyszerre építi le az európai és ázsiai szövetségesi kapcsolatrendszerét, és igyekszik elszigetelni a lehetséges ellenfelek nemzetközi politikai helyzetét is.

A globális erőteret a COVID-19 terjedését megelőzően elsősorban a Kína és az USA között fennálló kiéleződő kereskedelmi konfliktus, illetve az ehhez kapcsolódó szövetségesi folyamatok határozták meg. Ebben az időszakban a bezárkózó Egyesült Államokkal szemben Kína a multilateralizmus és a szabadkereskedelem fő szószólójává vált nemzetközi szinten. A globális nagyhatalmi törekvések számára azonban a COVID-19 új együttműködési és befolyásszerzési lehetőségeket hozott létre, amelyek jelentős mértékben megváltoztathatják az elmúlt évtizedekben stabilnak tekinthető, bár az utóbbi években gazdasági szempontból a multipolaritás irányába elmozdult unipoláris világrendet. A járványhelyzet okán létrejövő válságzónák új lehetőségeket teremthetnek Kína számára a nagyhatalmi politika kiépítéséhez és egy új, bipoláris berendezkedésű világpolitikai rendszer megteremtéséhez.

Kína gyorsan és hatékonyan reagált a védekezés során, március végére újraindította termelőkapacitásainak túlnyomó részét, megőrizve vezető szerepét a világkereskedelemben. Az USA-ban ezzel szemben a kezdeti lassú és bizonytalan járvány elleni védekezés miatt a vírus jelenleg minden államban komoly problémákat okoz és jelentős gazdasági visszaesést eredményez, amelyet az amerikai GDP 31,7%-os 2020. második negyedéves visszaesése is jól mutat (év/év). Az atlantista szövetségesi rendszer – belső problémái miatt – a COVID-19 globális hatásaira csak korlátozott mértékben tudott reagálni a partnerállamok irányába, így lépés előnybe került Kína a védekezési partnerség és kapcsolatépítés területén.

Kína a világvárvány kitörésekor kulcsszerepet játszott az egészségügyi védőeszközök és felszerelések szállításában. A járvány felfutásakor a védekezéshez szükséges eszközök Eurázsia – és ezen belül az EU – nagy részére szinte kizárólag Kínából érkezhettek. Peking aktívan élt is a lehetőséggel, hogy eurázsiai kapcsolatait segélyszállítmányokkal, egészségügyi szakemberek küldésével és járványügyi információk megosztásával tovább erősítse. Xi Jinping kínai elnök februárban hivatalos szintre emelte az „Egészségügyi Selyemút” kezdeményezést, amely az „Egy Övezet, Egy Út” (Belt and Road Initiative, BRI) projekt kiterjesztése. A nemzetközi kereskedelmi útvonalak ezzel párhuzamosan átrendeződtek: a tengeri és légi szállítás kényszerű visszaesésével a szárazföldi összeköttetések kerültek előtérbe. Eurázsia így még inkább felértékelődött Kína számára, és a térség országiban is tovább erősödött a Kínával való együttműködés igénye. A kapcsolatok felívelését jól mutatja a transzkontinentális vasúti teherforgalom ugrásszerű növekedése is.

Peking politikai-gazdasági befolyásszerzése szempontjából részben eltérő mintázatok rajzolódnak ki Eurázsia keleti és nyugati felén. Oroszország Kínához hasonlóan érdekelt például az USD-alapú nemzetközi pénzügyi rendszertől való függés lazításában. Ennek érdekében a kínai-orosz kétoldalú kereskedelemben már bevezették a saját nemzeti valutákban történő elszámolást. A két fél egyaránt a gazdaságélénkítést szolgáló pragmatista megközelítést helyezi előtérbe, ami Moszkvát egyre inkább az eurázsiai geopolitikai erőter integráns részévé teheti (eltérően például Indiától). Erre utal az is, hogy az orosz vezetés elutasította a Mike Pompeo amerikai külügyminiszter által kezdeményezett új Kína-ellenes szövetség gondolatát.

Eurázsia nyugati felén, a hagyományosan az atlantista szövetségi rendszer részét képező Európai Unióban a távol-keleti óriásnak ezzel szemben egyre összetettebb kihívásokkal kell szembenéznie. Míg az EU nyugati felén alapvetően gyanakvással fogadják Kínát és annak BRI kezdeményezését, a kelet-közép-európai és a déli országok kiemelkedő lehetőségként tekintettek rá. A Kína és Kelet-Közép-Európa 17+1 együttműködésében részt vevő EU-tagok 2015-től csatlakoztak a projekthez, köztük a V4-ek, Románia, Bulgária és Horvátország. Őket Görögország és Portugália is követték, a legnagyobb figyelmet és éles kritikákat ugyanakkor Olaszország 2019-es csatlakozása váltotta ki. Róma döntésével az első nagy EU-s, illetve G7-es gazdaság került be a BRI hivatalos partnerei közé.

A COVID-19 felerősítette a megelőző évek tendenciáit. Egyrészt – különösen az EU-s intézmények szintjén – tovább csökkent a korábban „rendszerszintű riválisnak” minősített Kínával szembeni „türelem”. Másrészt viszont az egyes tagállamok közti szakadék mélyült, és a Kína iránti szimpátia a járványügyi segítség nyomán több helyen is erősödött (pl. Olaszország). Azonban az USA sem nézi tétlenül a jelenlegi változási folyamatokat. Válaszul a növekvő európai, kiváltképpen közép-európai kínai jelenlétre, az amerikai külügyminiszter Mike Pompeo újabb diplomáciai látogatásokon vett részt Lengyelországban, Ausztriában és Csehországban, 2020 augusztusában. Az Európai Unió tagállamainak megosztottsága a kínai partnerség vonatkozásában középtávon gyengítheti az atlantista együttműködés európai szárnyát.

Az EU vívódását rövid távon befolyásolhatja az amerikai elnökválasztás kimenetele. Joe Biden demokrata elnökjelölt győzelme esetén a Kínával szembeni nyers hangvétel csökkenhet, ugyanakkor az atlanti tömbön belüli koordináció szerepe emelkedhet, azaz hatékonyabbá válhat az amerikai szövetségi rendszer fellépése. Azonban mivel az USA-t és Kínát szembeállító tényezők alapvetően strukturálisak (tartós érdekütközést jelentenek), az EU dilemmái is tartósak bizonyulhatnak.

Az eurázsiai tömbön belül a nyugati és keleti oldal közötti koordinációban így mindinkább felértékelődik a kelet-közép-európai térség szerepe politikai és gazdasági szempontból egyaránt. Jól mutatja ezt például a Budapest-Belgrád vasútvonal építése, amely magyarországi szakaszának fejlesztése idén nyáron megindult, befejezése pedig 2025-re várható. A 17+1 együttműködés országainak gazdasági helyreállításában Kína elsősorban az „Egy Övezet, Egy Út” program jövőbeli infrastrukturális és technológia (pl. 5G) beruházásai útján jelentős szerepet játszhat. Azonban mivel a járvány utáni világban felértékelődnek a fenntarthatósági szempontok, a kezdeményezésben hangsúlyeltolódás várható: a gigantikus infrastrukturális beruházások mellett / helyett a technológia (Digitális Selyemút) és a szolgáltatások kerültek előtérbe az egész világon.

Összességében a COVID-19 lehetőség a geopolitikai tér átrendeződésére, az eurázsiai együttműködés megerősítésére és egyúttal a járvány utáni gazdasági helyreállítás fenntarthatósági szempontú megalapozására. Hazánk és a kelet-közép-európai térség kiváló elhelyezkedésének köszönhetően vezető szerepet vállalhat az eurázsiai együttműködés jövőbeni irányainak meghatározásában, amelyhez elengedhetetlen megfelelő konzultációs platformok kialakítása. Magyarország így egyszerre részesülhet a most kialakuló globális együttműködések előnyeiből, megtartva a klasszikus szövetségeseit is. A járványhelyzet által generált átfogó változások jelentőségére tekintettel a Magyar Nemzeti Bank 2020. október 27-én immáron második alkalommal szervezi meg Budapest Eurasia Forum című rendezvényét „*Eurasian cooperation in the post-pandemic era*” címmel, ezúttal elektronikus formában. A rendezvény három szakmai panelbeszélgetésében többek közt arról is szó esik, hogy a COVID-19 hogyan formálja a geopolitikai színteret és a többoldalú nemzetközi együttműködések, milyen kihívásokat jelent a hosszú távú fenntartható gazdasági növekedés biztosítása terén, illetve milyen hatással van a városi életre, az innovációkra és az okos városok fejlődésének folyamatára. Bővebb információk a rendezvény honlapján (www.mnb.hu/eurasia) érhetőek el.

„Szerkesztett formában megjelent a Portfolió.hu oldalon 2020. október 26-án.”